

УДК 347.6

Padun R. Y.

**NATIONAL PRACTICES OF SOCIAL SUPPORT
AND OVERSEE THE MAINTENANCE OF CHILDREN
IN FOSTER CARE**

Є.В. Падун

*здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін
ННІ права та психології НАВС*

**НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА СОЦІАЛЬНОГО
СУПРОВОДУ ТА НАГЛЯДУ ЗА УТРИМАННЯМ
ДІТЕЙ У ПРИЙОМНИХ СІМ'ЯХ**

Постановка проблеми. На сьогоднішній день створення оптимальних умов для підтримки соціально незахищених категорій дітей є одним із найважливіших завдань. Тому специфіка й основна спрямованість соціальної політики в галузі дитинства полягають у тому, щоб всіляко пом'якшувати вплив на дітей негативних наслідків тих процесів, що відбуваються у суспільстві, а також створити умови для більшої ефективності існуючих і виникнення нових соціальних інститутів, які мають задовольняти потреби і реалізовувати інтереси дітей. Міжнародний досвід роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківської опіки та піклування, свідчить про поступову відмову цивілізованого світу від утримання дітей у спеціальних закладах та орієнтацію на формування системи прийомних сімей, що найоптимальніше враховує необхідні умови життя та виховання дитини. У Хартії турботи про дітей, проголошеної Національною асамблеєю прийомних батьків, визначені такі основні напрями, якими необхідно керуватися, передаючи дітей у прийомні сім'ї: висока якість виховання у сімейному оточенні; інтереси дитини або підлітка є пріоритетними під час визначення прийомної сім'ї; необхідно поважати та враховувати етнічне, культурне походження, релігію та рідну мову дітей, їхніх батьків та прийомних батьків; необхідно брати до уваги стать, темперамент, стан здоров'я дітей, направляючи їх до прийомної сім'ї; необхідно забезпечувати безперервність процесів у житті дітей (освітній процес, фізичний та розумовий розвиток); тісне партнерство прийомних батьків, соціальних пра-

цівників, організацій, що забезпечують направлення дитини у прийомну сім'ю); професійний статус прийомних батьків; безперервність та послідовність професійного навчання, підтримки та забезпечення інформацією прийомних батьків та соціальних працівників; підтримка кожній молодій людині, яка залишає прийомну сім'ю [1, с.80]. Серед інших зобов'язань, які взяла на себе держава заохочуючи до створення прийомних сімей, слід виділити таке, як забезпечення її соціального супроводу, і відповідно закріплення за нею соціального працівника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблематики прийомного виховання в Україні останнім часом приділяється значна увага. Вагомий внесок у вивченні та дослідженні інституту прийомної сім'ї здійснили Г.М. Бевз, І.В. Пеша, В.О. Кузьмінський, Н.Г. Доля, О.І. Нескучаєва, К.П. Соколова, В.Г. Захарченко, В.Г. Карпенко, А.Й. Капська, Н.М. Комарова, Л.С. Волинець, З.Л. Зайцева, О.О. Яременко, Р.О. Мойсеєнко, О.Г. Антонова – Турченко, І.Б. Іванова, В.Євко, Г.Стасюк, Н.К. Асанова, В.Брутман, І. Васильківська, В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та інші.

Мета статті полягає у вивченні та аналізі національної практики соціального супроводу та нагляду за утриманням дітей у прийомних сім'ях.

Основні результати дослідження. Державна опіка дітей у прийомних сім'ях потребує здійснення контролю з боку державних органів влади. Функції створення, підтримки та контролю належного рівня державної опіки у прийомних сім'ях делеговані відділам державних адміністрацій у справах сім'ї та молоді. Функція контролю реалізується через такий вид соціальної роботи як нагляд за функціонуванням прийомної сім'ї та надання заміщувальної опіки прийомній дитині. Нагляд є важливим елементом моніторингу прийомної сім'ї і здійснюється у процесі планових візитів соціальних працівників. Слід зазначити, що проведення нагляду не повинно збільшувати кількість візитів у прийомну сім'ю і таким чином спричиняти додаткове навантаження на прийомну родину. З нашої точки зору, слід погодитись із тими науковцями, які вважають, що число запланованих на рік зустрічей має бути сталим, проте одні візити мають здійснюватися з метою соціального супроводу, інші – нагляду [2, с.11].

Розглядаючи зазначене питання необхідно також наголосити на тому, що нагляд за функціонуванням прийомної сім'ї має гарантувати, що прийомні діти виховуються у нормальних умовах і їм нічого не загрожує. Крім того, нагляд – це право і джерело підтримки для прийомних батьків, а не додаткові проблеми. У зв'язку з чим, основними завданнями нагляду за прийомною сім'єю та розвитком дитини є: спостереження за виконанням прийомними батьками плану соціального супроводу прийомної дитини та дотримання ними умов договору; щорічна оцінка розвитку прийомної дитини; щорічна оцінка ефективності функціонування прийомної сім'ї; аналіз сімейного клімату та виконання прийомними батьками функцій опіки [3, с.52].

Раз на рік місцева служба у справах неповнолітніх готує звіт про стан виховання, утримання і розвитку дітей у прийомній сім'ї на основі інформації, що надається соціальним працівником, який здійснює соціальне супроводжен-

ня родини, вихователем дошкільного навчального закладу або класним керівником загальноосвітнього навчального закладу, де навчається дитина, дільничним лікарем – педіатром, дільничним інспектором місцевого відділу міліції. Прийомні батьки обов'язково ознайомлюються з складеним звітом, який затверджується начальником місцевої служби у справах неповнолітніх. Результати процесу нагляду оформлюються у вигляді звіту і виносяться на розгляд комісії фахівців та опікунської ради.

Що стосується оцінки дитини у прийомній сім'ї, то вона спрямована на виявлення змін, що відбулися у її розвитку та з'ясування відповідності надання опіки потребам дитини. Основними видами оцінки є: оцінка стану здоров'я та розвитку прийомної дитини, яка поділяється на базову, поточну, завершальну; оцінка якості опіки дитини в прийомній сім'ї, яка поділяється на поточну та завершальну [4, с.98].

Базова оцінка (як правило, експертна) проводиться спочатку на етапі влаштування дитини в прийомну сім'ю і включає загальну інформацію про дитину, а також результати діагностики стану здоров'я та розвитку дитини. Завдання цього оцінювання полягають в оцінці тенденцій розвитку та виховання дитини; аналізі процесу входження дитини у прийомну сім'ю та, при необхідності – корекція плану соціального супроводу прийомної сім'ї.

Поточна оцінка здійснюється методом порівняння попередніх даних з поточними і слугує основою для корекції плану супроводу. Проводиться, як правило, в перший рік функціонування прийомної сім'ї через півроку після влаштування дитини в прийомну сім'ю. Від першого поточного оцінювання воно відрізняється тим, що за його результатами оцінюється роль прийомної сім'ї у розвитку і вихованні дитини. Тому завданням цього етапу є оцінювання: тенденцій розвитку і виховання дитини; ефективності опіки дитини прийомними батьками; коригування плану соціального супроводу прийомної сім'ї.

Завершальна оцінка проводиться за півроку до виходу дитини з прийомної сім'ї, щоб з'ясувати, чи готова дитина до самостійного життя. Цей вид оцінки проводиться також у ситуації переведення прийомної дитини чи припинення функціонування прийомної сім'ї. Для проведення оцінки використовують такі показники: стан здоров'я дітей; дотримання особистісних прав дітей (право на ім'я, національність, громадянство, підтримку контактів з біологічними родичами тощо); забезпечення майнових та житлових прав дітей (спадок, житло тощо); рівень розвитку (фізичного, емоційного, соціального, морального тощо) і стан дитини; рівень досягнень в освіті; відповідність опіки потребам дитини; здатність прийомної сім'ї опікуватися про нерідну дитину [5, с.84].

За результатами оцінки складаються рекомендації для подальших дій щодо соціального супроводу прийомної сім'ї та прийомної дитини. Матеріали оцінки надаються органам опіки та піклування, для узгодження подальших дій щодо захисту прав, підтримки дитини та прийомної сім'ї. Всі матеріали по створенню та супроводу прийомної сім'ї оформлюються в особову справу прийомної сім'ї та прийомної дитини.

Також важливою формою соціальної роботи та складовою процесу моніторингу за прийомною сім'єю є окремі візити соціального працівника без попередження. Прийомні батьки повинні усвідомити з самого початку можливість таких відвідин. Недоцільно мати постійну програму візитів без попереднього повідомлення, якщо на це немає причин. Водночас, якщо за прийомними батьками здійснюється ретельний нагляд з певних причин, вони повинні бути відомі прийомним батькам.

Розширені зустрічі по оцінці проводяться один раз наприкінці року. Метою їх є аналіз та обговорення відповідності опіки прийомної дитини її потребам. Такі зустрічі можуть проводитися як на житловій площі прийомних батьків, так і в інших місцях. На них запрошуються соціальні працівники з супроводу конкретної прийомної сім'ї та дитини, прийомні батьки, прийомна дитина, спеціалісти, які працювали із сім'єю та дитиною, незалежний експерт [6, с.26]. За потребою на такі зустрічі можуть приходити біологічні родичі прийомної дитини. В ході спілкування всі учасники висловлюють свої думки щодо змін в розвитку прийомної дитини. Спільно обговорені та прийняті до вирішення питання соціальний працівник вносить як зміни в план супроводу. Результати обговорення входять в звіт, який щорічно складає соціальний працівник. Звіт є спільною роботою двох соціальних працівників, кожний з яких спочатку заповнює свою частину, а потім спільно роблять загальні висновки. Звіт щорічно подається на розгляд комісії фахівців з питань сімейних форм опіки.

Отже, роблячи висновок по дослідженому питанню, можна сказати, що нагляд є ще однією із основних функцій держави, яка полягає у створенні, підтримці та контролю належного рівня державної опіки у прийомних сім'ях, а також це постійний процес підтримки оптимальної ефективності опіки дитини у прийомній сім'ї. Основними завданнями нагляду за прийомною сім'єю та розвитком дитини є щорічна оцінка ефективності функціонування прийомної сім'ї, оцінка розвитку прийомної дитини тощо. У теоретичному аспекті – оцінювання конкретних соціальних проектів описуються як поступовий процес: спочатку проводиться формулює оцінювання, через певний час процесуальне або поточне оцінювання і наприкінці проекту – оціночне. Концептуальний підхід до формування інституту прийомних сімей передбачає, що прийомні батьки не залишаються наодинці зі своїми проблемами. Держава в особі соціального працівника, з одного боку, надає їм допомогу у вирішенні проблем, а з іншого – контролює процес розвитку і виховання дитини.

Аналіз чинного законодавства, що регламентує відносини щодо прийомного виховання, а саме функціонування прийомних сімей дозволяє зробити висновок, що процес соціального супроводження прийомних сімей не можна вважати досконалим. На нашу думку, доречно було б законодавчо визначити та закріпити саме поняття соціального супроводження, оскільки це є однією із основних функцій держави у забезпеченні функціонування прийомної сім'ї, в особі соціального працівника. Також доцільно було б у Положенні про прийомну сім'ю зазначити конкретно визначений термін соціального супроводу. Пояснюючи це тим, що на нашу думку соціальний працівник повинен налаго-

дити психологічні контакти та стосунки між прийомними батьками та прийомною дитиною. Оскільки подальший контроль за умовами проживання, вихованням прийомних дітей та функціонуванням прийомної сім'ї здійснюють місцеві служби у справах неповнолітніх і органи опіки та піклування районних. Вважаємо, що даний термін не повинен перевищувати більше ніж три роки.

Висновки. Отже, соціальний супровід прийомних сімей – вид соціальної роботи, система комплексних заходів для підтримки сприятливих соціально-економічних та психологічних умов функціонування сім'ї, збереження її здатності до виховання прийомних дітей. Основний принцип роботи соціального працівника, який здійснює супровід прийомних дітей – індивідуальний підхід до кожної дитини, що безперечно сприяє повноцінній соціалізації, реабілітації/збереженню її здоров'я тощо. Визначальними завданнями соціального супроводу прийомних дітей в Україні є: робота по забезпеченню вікових потреб дітей; здійснення реабілітаційних заходів (медичних та оздоровчих, освітянських, соціальних та правових); захист прав прийомних дітей (майнових, житлових, особистісних); підтримка контактів дитини з її біологічними родичами; залучення різних видів додаткової допомоги для прийомних дітей; підготовка щорічного звіту про стан та розвиток дитини у прийомній сім'ї; навчання та посилення виховного потенціалу прийомних батьків; контроль за отриманням батьками державних виплат на утримання дитини; формування партнерських стосунків між учасниками соціального супроводу; залучення різних видів додаткової допомоги за потребою. Основними формами роботи соціального працівника щодо соціального супроводу прийомних дітей є: відвідування за місцем проживання; зустрічі, прогулянки з прийомними дітьми; підтримка телефонних контактів (робота щотижневої телефонної години); консультування прийомних дітей; організація зустрічей з біологічними родичами і спостереження за перебігом цих зустрічей; представлення інтересів прийомних дітей в установах та закладах; організація навчальних програм для прийомних дітей; щорічний аналіз стану та розвитку прийомних сімей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Соціальне сирітство в Україні: Експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування // Авт.кол. Волинець Л.С., Комарова Н.М., Антонова-Турченко О.Г., Іванова І.Б., Пеша І.В. – К.: Вид-во «Студцентр». – 1998. – 120 с.

2. *Карпенко О.І.* Правові засади утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: Автореф. дис. канд. юрид. наук: Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2002. – 20с.

3. *Комарова Н.М., Волинець Л.С., Салабай Н.В., Пеша І.В., Бевз Г.М.* Методичні рекомендації соціальним працівникам щодо підготовки прийомних батьків / К.: Студцентр, 1998. – 128с.

4. *Оржеховська В.М., Виноградова-Бондаренко В.Є.* Дитяча бездоглядність та безпритульність: історія, проблеми, пошуки: [навч. посібник] – К.: 2004. – 172с.

5. *Бевз Г.М.* Прийомні сім'ї: Оцінка створення, функціонування та розвитку: [навч. посібник] – К.: Главник, 2006. – 112с.

6. Васильківська І. Сімейне виховання: правовий аспект проблеми // Право України. – 1998. – № 6. – С. 25-27.

Падун Є.В. Національна практика соціального супроводу та нагляду за утриманням дітей у прийомних сім'ях

У статті здійснено вивчення та аналіз національної практики соціального супроводу та нагляду за утриманням дітей у прийомних сім'ях. Досліджено поняття соціального супроводу прийомних сімей, виокремлено завдання соціального супроводу та визначено його основні форми.

Ключові слова: прийомне виховання, прийомна сім'я, соціальний супровід.

Падун Е.В. Национальная практика социального сопровождения и надзора за содержанием детей в приемных семьях

В статье осуществлено изучение и анализ национальной практики социального сопровождения и надзора за содержанием детей в приемных семьях. Исследовано понятие социального сопровождения, выделены задачи социального сопровождения, а также определены его основные формы.

Ключевые слова: приемное воспитание, приемная семья, социальное сопровождение.

Padun R.Y. National practices of social support and oversee the maintenance of children in foster care

The article presents the study and analysis of national practices of social support and oversees the maintenance of children in foster care. The author investigates the concept of social support of foster families, selected tasks social support is defined and its basic forms.

Keywords: foster care, foster family, social support.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2015.